

Luento 2

TTK-91 tietokone ja sen KOKSI simulaattori

Miksi TTK-91?
TTK-91 rakenne ja
käskykanta-arkkitehtuuri
Mikä on simulaattori?
Miten TTK-91 ohjelmia
suoritetaan simulaattorissa?

1.11.2001

Copyright Teemu Kerola 2001

1

Miksi konekieltä?

- Koneen toiminnan ymmärtäminen
- Oman ohjelman toiminnan ymmärtäminen
- Koneenläheinen ohjelmointi
- Kääntäjän tekeminen
  - kääntäjä kääntää konekielille lausekielisen ohjelman
- Ohjelman tehokkuus
  - osia ohjelmasta ohjelmoidaan suoraan konekielellä

1.11.2001

Copyright Teemu Kerola 2001

2

Miksi ei oikeaa konekieltä?

- Oikeat konekielet huomattavasti monimutkaisempia
  - niiden opetteluun tarvitaan oma kurssi
- Vaikeaa valita sopivinta
  - paljon erilaisia konekieliä
- Keskitytään vain opetuksen kannalta oleellisiin asioihin
  - tarvittaessa oikea konekieli 'helppo' oppia

1.11.2001

Copyright Teemu Kerola 2001

3

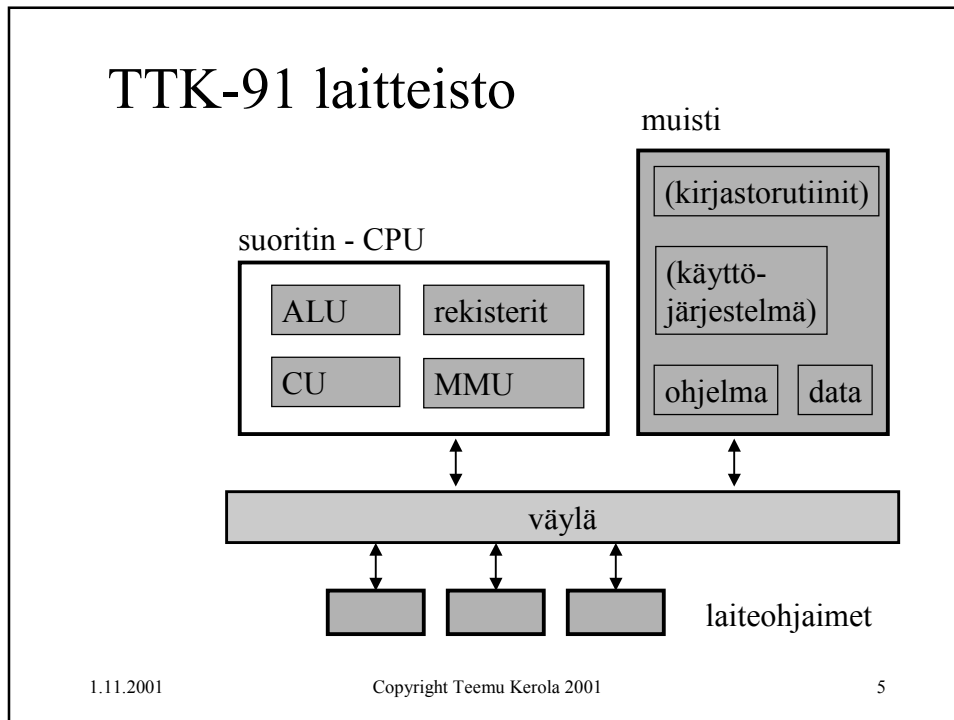
Tietokone TTK-91 ⁽⁴⁾

- Laitteisto, hardware (HW)
  - suoritin, muisti, väylät
  - oheislaitteiden liitännät
- Käskykanta - konekieliarkkitehtuuri
  - käyttöliittymä laitteistoon
  - konekäskyt, tiedon esitysmuodot, tietotyypit
- Symbolinen konekieli
  - luettavampi muoto konekielestä
  - kullakin symbolilla yksikäsitteiset arvot
- KOKSI simulaattori
  - ohjelma, joka simuloi TTK-91 koneen laitteistoa

1.11.2001

Copyright Teemu Kerola 2001

4

TTK-91 rekisterit

- 8 yleisrekisteriä ks. Kuva 4.1 [Häkk98]
  - vain näitä rekistereitä voi koskettaa (suoraan) konekäskyillä
  - kaikki laskenta tapahtuu rekistereiden avulla
  - R0 työrekisteri
    - indeksirekisterinä == 0
(tietyissä tilanteissa R0:n käyttö tarkoittaa lukua 0 rekisterin R0 sisällön asemesta)
  - R1-R5 työ- ja indeksirekistereitä
    - tyyppi riippuu konekäskystä
  - pino-osoitin SP (R6) Stack Pointer
  - ympäristöosoitin FP (R7) Frame Pointer

1.11.2001   Copyright Teemu Kerola 2001   6

TTK-91 Kontrolliyksikkö (CU)

ks. Kuva 4.1 [Häkk98]

- PC - Program Counter, käskyosoitin
  - seuraavaksi suoritettavan konekäskyn osoite
- IR - Instruction Register, käskyrekisteri
  - suorituksessa oleva konekäsky
- TR - Temporary Register, apurekisteri
  - tilapäinen talletuspaikka käskyn suoritusaikana
- SR - State Register, tilarekisteri
  - suorittimen tila ja rajoitukset tällä hetkellä

1.11.2001

Copyright Teemu Kerola 2001

7

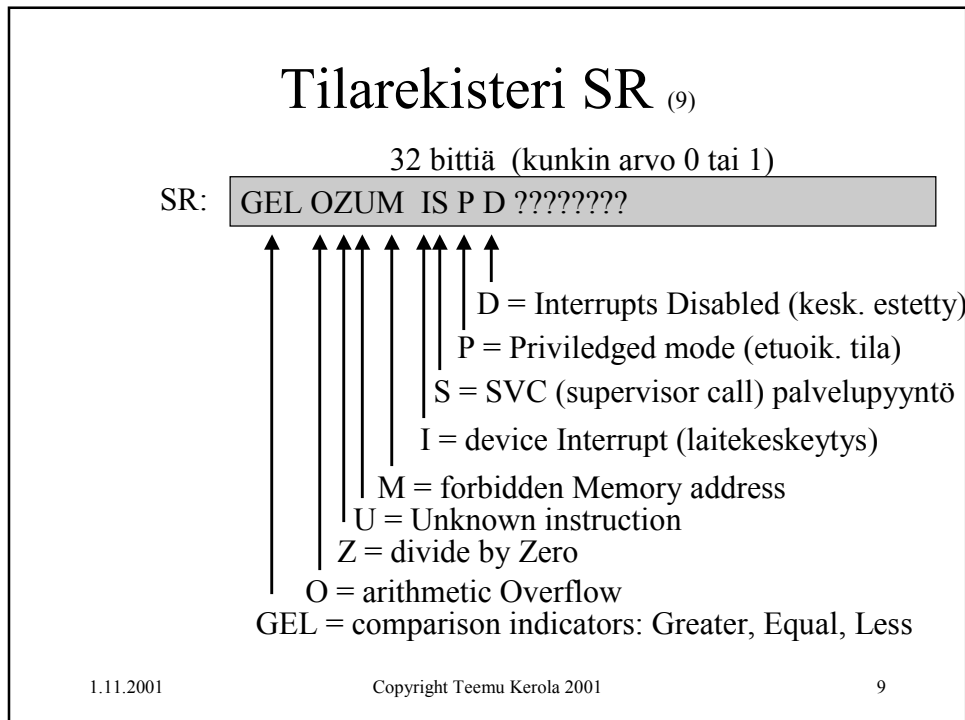
TTK-91 Tilarekisteri SR ⁽³⁾

- Tilatietoa siitä, mitä suorittimella tapahtui edellisen käskyn suorituksessa
  - virhetilanteet, poikkeukset ks. Kuva 4.1 [Häkk98]
  - konekäsky olikin käyttäjärjestelmän palvelupyyntö
  - vertailun tulos
- Tilatietoa siitä, mitä systemissä tapahtui viime aikoina
  - käsittelemättömät laitteiden antamat signaalit (laitekeskeytykset, device interrupts)
- Tilatietoa siitä, mitä suoritin saa tehdä jatkossa
  - etuoikeutettu tila: kaikki muistialueet, kaikki käskyt
  - poikkeukset ja keskeytykset sallittuja vai ei?

1.11.2001

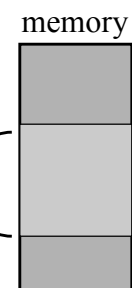
Copyright Teemu Kerola 2001

8

TTK-91 Muistinhallintayksikkö (MMU)

- Muistiinviittausrekisterit ks. Kuva 4.1 [Häkk98]
  - MAR - Memory Address Register, muistiosoite
  - MBR - Memory Buffer Register, luettava/kirjoitettava arvo
- Käytössä oleva muistialue
  - vain tähän alueeseen voi nyt viitata
  - BASE - muistisegmentin alkuosoite
  - LIMIT - muistisegmentin koko
  - kaikki muistiosoitteet suhteellisia BASE rekisterin arvoon
  - käyttöjärjestelmä asettaa ja valvoo

TTK-91 Käskykanta

- Tietotyypit
- Konekäskyjen tyypit
- Konekäskyn rakenne
  - montako bittiä, minkälainen sisäinen rakenne
- Muistissa olevan tiedon osoitustavat
  - konekielessä
  - symbolisessa konekielessä
- Operaatiot

1.11.2001

Copyright Teemu Kerola 2001

11

TTK-91 tietotyypit ⁽²⁾

- 32 bittinen kokonaisluku
  - noin 10 desimaalinumeroinen luku
- EI:
  - liukulukuja
  - merkkejä
  - totuusarvoja
  - ...

1.11.2001

Copyright Teemu Kerola 2001

12

TTK-91 käskytyypit

- Aina 2 operandia itse käskyssä
  - aina ei molemmilla ole merkitystä
    - JUMP vain yksi operandi, Ri+ADDR
    - NOP ei operandeja lainkaan
- Käsky aina 32 bittiä
- Ensimmäinen operandi aina rekisterissä
- Toinen operandi muistissa tai rekisterissä
  - luku rekisteristä on nopeampaa kuin muistista hakeminen
- ALU-operaatioiden tulos rekisteriin
  - korvaa 1. operandin arvon!

1.11.2001

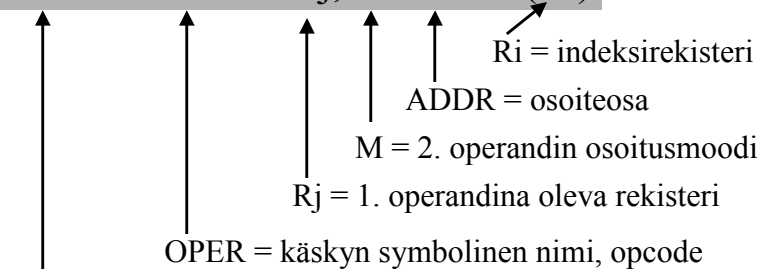
Copyright Teemu Kerola 2001

13

Symbolinen konekieli ⁽⁷⁾

LOOP: ADD R4, @TAULU(R1)

viite: OPER Rj, M ADDR(Ri)

viite = käskyn (symbolinen) osoite

- Suora vastaavuus konekieleen
  - yksinkertainen assembler-käännös

1.11.2001

Copyright Teemu Kerola 2001

14

Symbolinen konekieli

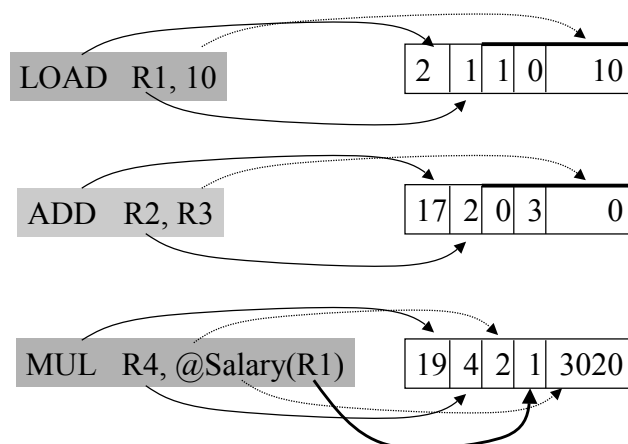
- Symbolien vastaavuus 1:1 kaikkialla
    - viite: muistiosoite
    - operaatiokoodi, opcode: vakio
    - osoitekentän symboli: vakio tai muistiosoite
      - kenttään voi kirjoittaa joko symbolin tai arvon!
- Kaikki muistiosoitteet suhteellisia BASE-osoitteeseen, eli arvoalueella [0, LIMIT-1]
- Osoitusmoodi: monimutkaisempi vastaavuus
    - konekielessä 2 moodia
      - indeksoitu, epäsuora indeksoitu
    - symbolisessa konekielessä 8 moodia
      - helpottavat ohjelmointia

1.11.2001

Copyright Teemu Kerola 2001

15

Symbolinen konekieli vs. konekieli ⁽³⁾

1.11.2001

Copyright Teemu Kerola 2001

16

Operandin osoitusmuodot symbolisessa konekielessä

- 8 eri osoitusmoodia (vain 2. operandille!)
- Tekstuaalisesti koodattuna
  - osoitusmoodi `LOAD R1, @Field1(R3)`
    - = vakio [+ rekisterin arvo]
    - tyhjä arvo rekisterissä tai muistissa
    - @ epäsuora viite muistiin
  - sulkuimerkit rekisterin ympärillä
    - ei sulkuja käytä rekisterin arvoa sellaisenaan
    - sulut käytä rekisterin osoittamaa muistipaikan arvoa
  - 0-arvoa ei kirjoiteta näkyviin
    - indeksirekisterinä R0 tai vakiona 0

1.11.2001

Copyright Teemu Kerola 2001

17

TTK-91 muistin osoitusmoodit

ks. lista sivulla 50
[Häkk98]

LOAD R1, 10	; R1 ← 200
LOAD R1, =10	; R1 ← 10
LOAD R1, @10	; R1 ← 6000
LOAD R4, R2	; R4 ← 201
LOAD R4, @R2	; R4 ← 11
LOAD R5, =Tbl(R3)	; R5 ← 201
LOAD R5, Tbl(R3)	; R5 ← 11
LOAD R5, @Tbl(R3)	; R5 ← 300

rekisterit

R0:	104
R1:	10
R2:	201
R3:	1
...	
SP=R6:	
FP=R7:	125

muisti-
segmentti

0:	
10:	200
11:	300
200:	6000
201:	11

LIMIT:

symboli-
taulu

Tbl:	200
X:	10
One:	1

1.11.2001

Copyright Teemu Kerola 2001

18

Indeksointi ⁽²⁾

LOAD R4,=Tbl(R3)

- Laske aina ensin tehollinen muistiosoite (effective address, EA): $EA = Tbl + (R3) = 201$
- Sitten katso moodia ja tee niin monta muistinoutoa kun tarvitaan
  - ”=”: 0 kpl $R4 \leftarrow 201$
  - tyhjä: 1 kpl $R4 \leftarrow Mem[201] = 11$
  - ”@”: 2 kpl $R4 \leftarrow Mem[Mem[201]] = Mem[11] = 300$

pelkkä rekisterin nro @-merkin jälkeen $\Rightarrow$ 1 kpl

STORE käsky $\Rightarrow$ 1 kpl vähemmän noutoja ja yksi tallennus

1.11.2001

Copyright Teemu Kerola 2001

19

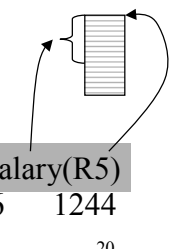
Indeksoinnin käyttö ⁽²⁾

- Taulukot
  - Vakio (symboli) taulukon alkuosoite
  - indeksirekisterissä indeksi
- Tietueet
  - indeksirekisterissä tietueen alkuosoite
  - vakiona tietueen kentän suhteellinen osoite tietueen sisällä

LOAD R5, Tbl(R3)
1854 14

LOAD R2, Salary(R5)
6 1244

1.11.2001

Copyright Teemu Kerola 2001

20

TTK-91 operaatiot

- Muistiinviittaukset
  - tavalliset: load & store
  - pino-operaatiot (aliohjelmien toteuttamista varten)
- I/O käskyt
- Kokonaislukuoperaatiot
- Loogiset operaatiot totuusarvoille
- Bittien siirtokäskyt (shift instructions)
- Kontrollin siirtokäskyt
  - mistä löytyy seuraavaksi suoritettava käsky?
- Muut käskyt

1.11.2001

Copyright Teemu Kerola 2001

21

TTK-91

muistiinviittausoperaatiot ⁽³⁾

- **LOAD**   `LOAD R1, X`   `LOAD R5, @ptrX`
  - käskyä käytetään myös `LOAD R0, R5`
rekistereiden kopiointiin (Move operaatio)
- **STORE**   `STORE R2, X`
  - tallettaa aina muistiin `STORE R3, Tbl(R4)`
- **PUSH, POP, PUSHR, POPR**
  - aliohjelmien toteuttamista varten `POP SP, R1 ; load ...`
  - käsitellään myöhemmin `PUSH SP, R1 ; store ...`

1.11.2001

Copyright Teemu Kerola 2001

22

TTK-91 I/O operaatiot

- IN `IN R3, =KBD`
  - lue arvo (kokonaisluku) rekisteriin annetulta laitteelta
- OUT `OUT R2, =CRT`
  - tulosta arvo (kokonaisluku) rekisteristä annetulle laitteelle
- Laitteet?
  - KBD - näppäimistö, stdin
  - CRT - näyttö, stdout
  - ei muita!

1.11.2001

Copyright Teemu Kerola 2001

23

TTK-91 kokonaislukuoperaatiot

- LOAD ("move") `LOAD R3, R1 ; R3 ← R1`
- ADD, SUB `ADD R3, R1 ; R3 ← R3+R1`
`SUB R3, =1 ; R3 ← R3-1`
- MUL `MUL R3, Tbl(R1) ; R3 ← R3 * Mem(Tbl+R1)`
- DIV, MOD `LOAD R1, =14`
`DIV R1, =3 ; R1 ← 4`
`LOAD R1, =14`
`MOD R1, =3 ; R1 ← 2`

1.11.2001

Copyright Teemu Kerola 2001

24

TTK-91

loogiset operaatiot ⁽⁴⁾

- NOT, AND, OR, XOR
  - kaikille 32 bitille
  - yksi bitti kerrallaan

LOAD R1, =12	;	R1 = 000...000 1100
LOAD R2, =5	;	R2 = 000...000 0101

AND R1,R2	;	R1 = 000...000 0100
OR R1,R2	;	R1 = 000...000 1101
XOR R1,R2	;	R1 = 000...000 1001
NOT R1	;	R1 = 111...111 0011

1.11.2001
Copyright Teemu Kerola 2001
25

TTK-91

bittien siirtokäskyt

- SHL, SHR
  - siirrä bittejä vasemmalle tai oikealle
  - täytä nolilla

LOAD R1,=5	;	R1 = 000...000 00101 = 5
SHL R1,=1	;	R1 = 000...000 01010 = 10

- positiivisilla luvuilla yhden bitin siirto vasemmalle on sama kuin 2:lla kertominen!
- positiivisilla luvuilla yhden bitin siirto oikealle on sama kuin 2:lla jakaminen!

LOAD R1,=5	;	R1 = 000...000 00101 = 5
SHR R1,=1	;	R1 = 000...000 00010 = 2

1.11.2001
Copyright Teemu Kerola 2001
26

TTK-91 kontrollin siirtokäskyt ⁽⁶⁾

- JUMP   JUMP Loop
- COMP   COMP R3, =27   COMP R2, X
  - asettaa tilarekisteriin SR vertailun tuloksen: L, E tai G
- JLES, JEQU, JGRE, JNLE, JNEQU, JNGRE
  - perustuu tilarekisterin tietoon eli   JGRE Loop
  - viimeksi suoritettuun COMP-käskyyn
- JNEG, JZER, JPOS, JNNEG, JNZER, JNPOS
  - perustuu annetun rekisterin arvoon   JPOS R1, Loop
- CALL, EXIT   (käsitellään myöhemmin)
- SVC   SVC SP, =HALT ;ohjelman suoritus päättyy

1.11.2001

Copyright Teemu Kerola 2001

27

TTK-91 muut käskyt

- NOP   NOP
  - Nop Operation, tyhjä käsky, älä tee mitään
  - varaa kuitenkin muistia yhden sanan (32 bittiä)
  - suoritetaan samoin kuin muutkin käskyt

1.11.2001

Copyright Teemu Kerola 2001

28

TTK-91 assembler kääntäjän ohjauskäskyt ⁽⁴⁾

- Eivät generoi lainkaan konekäskyjä `Sata EQU 100`
- EQU - Equal `LOAD R1, =Sata`
  - antaa arvon symbolille symbolitauluun
- DC - data constant `X DC 50`
  - varaa yhden sanan tilaa muistista, antaa sille alkuarvon ja antaa osoitteen symbolin arvoksi (symbolitauluun!)
  - esim. muuttujan tai ison vakion määrittely `LOAD R1, X`
- DS - data segment `Tbl DS 200`
  - varaa monta sanaa tilaa muistista, antaa arvon symbolille
  - alkuarvot ovat epämääräisiä! `LOAD R3, Tbl(R1)`
  - esim. taulukon tai tietueen tilan varaus

1.11.2001

Copyright Teemu Kerola 2001

29

TTK-91 symbolisia konekäskyexamplejä ⁽¹⁰⁾

- Miten toimivat seuraavat käskyt?

```
LOAD R2, @100      ;R2 ← 200
ADD R2, 101 (R3)   ;R2 ← R2 +100 = 105
DIV R1, R3         ;R1 ← 0
LOAD R2, =100(R0) ;R2 ← 100
LOAD R0, @101(R3) ;R0 ← 101
```

	regs		mem
R0:	2	100:	101
R1:	1	101:	200
R2:	5	102:	101
R3:	2	103:	100

1.11.2001

Copyright Teemu Kerola 2001

30

TTK-91 symbolisia konekäskyexamplesimerkkejä ⁽¹⁰⁾

- Entä miten toimivat seuraavat käskyt?

```

LOAD R2, @Xptrptr    ;R2 ← 200
ADD R2, Xptr (R3)    ;R2 ← R2 +100 = 105
DIV R2, R3           ;R2 ← 2
LOAD R2, =Tbl(R1)   ;R2 ← 101
LOAD R2, Sum(R4)    ;R2 ← 101
  
```

	regs		mem		symbol
R1:	1		100: 101		Tbl = 100
R2:	5		101: 200		X = 200
R3:	2		102: 101		Xptr = 101
R4:	100		103: 100		Xptrptr = 100
					Sum = 2

1.11.2001

Copyright Teemu Kerola 2001

31

TTK-91 symbolinen konekieliohjelma

```

hello.k91 X    DC    13
          Y    DC    15

MAIN LOAD R1, X
      ADD  R1, Y
      OUT  R1, =CRT
      SVC  SP, =HALT
  
```

1.11.2001

Copyright Teemu Kerola 2001

32

TTK-91 symbolinen konekieli ohjelma

sum.k91

; sum - laske annettuja lukuja yhteen, luku 0 on loppumerkki

Luku	DC	0	<i>; nykyinen luku, alkuarvo 0</i>
Summa	DC	0	<i>; nykyinen summa, alkuarvo 0</i>
Sum	IN	R1, =KBD	<i>; ohjelma Sum alkaa käskystä 0</i>
	STORE	R1, Luku	
	JZER	R1, Done	<i>; luvut loppu?</i>
	LOAD	R1, Summa	<i>; Summa <- Summa+Luku</i>
	ADD	R1, Luku	
	STORE	R1, Summa	<i>; summa muuttujassa, ei rekisterissä?</i>
	JUMP	Sum	
Done	LOAD	R1, Summa	<i>; tulosta summa ja lopeta</i>
	OUT	R1, =CRT	
	SVC	SP, =HALT	

1.11.2001

Copyright Teemu Kerola 2001

33

KOKSI

TTK-91 -koneen simulaattori ⁽⁷⁾

- Toimii kuten oikea kone toimisi
- Graafinen käyttöliittymä
- I/O vain käyttöliittymän kautta
- Ohjelmien valinta ("lataus"), käänös ja suoritus
- Ohjelmien editointi ks. sum.k91
  - myös mikä tahansa tekstieditori kelpaa!
- Käsky kerrallaan suoritus mahdollinen
- Käsky kerrallaan, kommentoinnin kera

1.11.2001

Copyright Teemu Kerola 2001

34

KOKSI

TTK-91 -koneen simulaattori

- Käytettävissä (DOS, W95, W98, W-NT, W2000)
  - laitoksen koneissa
  - kotona <http://www.cs.Helsinki.FI/u/kerola/tito/>
- Installoi itse kotihakemistoosi (n. 120 KB)
  - kopioi zip-tiedosto ja pura se koksi-hakemistoon
  - editoi koksi.cfg tiedostoon editorin polku
Esim: `c:\windows\command\edit.com`
- Ohjelmatiedostojen (hello.k91 jne) tulee olla samassa hakemistossa kuin simulaattorin (koksi.exe)
  - käynnistä (esim.) klikkaamalla koksi.exe

1.11.2001

Copyright Teemu Kerola 2001

35

-- Luennon 2 loppu --

Some typical 80x86 intructions and their function

Instruction	Function
JE name	If equal (CC) EIP = name; $EIP - 128 \leq name < EIP + 128$
JMP name	{EIP = NAME};
CALL name	$SP = SP - 4$; $M[SP] = EIP + 5$; $EIP = name$;
MOVW EBX,[EDI + 45]	$EBX = M[EDI + 45]$
PUSH ESI	$SP = SP - 4$; $M[SP] = ESI$
POP EDI	$EDI = M[SP]$; $SP = SP + 4$
ADD EAX,#6765	$EAX = EAX + 6765$
TEST EDX,#42	Set condition codes (flags) with EDX & 42
MOVSL	$M[EDI] = M[ESI]$; $EDI = EDI + 4$; $ESI = ESI + 4$

Fig. 3.32 [PaHe98]

1.11.2001

Copyright Teemu Kerola 2001

36